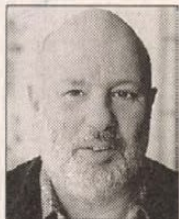

MONDOM A MAGAMÉT

Operett és bohózat

Eörsi István

A kaposvári Csiky Gergely Színház műsorára tűzte Witold Gombrowicz (1904–1969) emigráns lengyel író világhírű színművét, az *Operettet*. Ez a darab parabola formájában meséli el a

huszadik század első felének történetét. Varázsszava a divat. Az ósdi, kiüresedett divat az első világháború előtt, az úgynevezett békevilágban megújulásért kiáltott. Két új divat tombolását láthatjuk aztán, a sztálinista tébolyét és a náci örületét. Az általuk okozott kétségbeesésből az író sugallata szerint csak az mentheti meg az emberiséget, ha mindent előlrol kezd. A töméredek pusztulás után egy koporsót hoznak be a színre, és a koporsóból meztelenül kilép a darab főhősnője, Albertinka. Ezt a szerepet a kaposvári előadásban Gryllus Dorca játssza. Meztelensége az újrakezdés vágyát jelképezi, és egyben az eredenő ártatlanság állapotát is. Gombrowicz költői gondolata ugyanis a Bibliában gyökeredzik. A bűnbeesés előtt az ember meztelen volt. A bűntelenség természeti állapotához kell visszatérni,

hogyan új kultúrát és új civilizációt építhessünk.

Minden költői gondolat valamiféle eszmét elevenít meg érzékletesen. Csak hogy ez esetben az eszme egy szép, fiatal nő meztelen testének látványa által kel életre. Annak a színháznak, amely ezt a darabot becsületesen szeretné eljátszani, vállalnia kell a meztelenséget, mint a gyilkos divatok egyetlen, újrakezdést sugalló alternatíváját.

A kaposvári önkormányzat tagjai között azonban akadnak olyanok, első sorban az idősebb évfjártból, akiket felháborított, hogy a színész nő nyolc teljes percen át meztelenül látható, noha naiv természetessége és az együttes sandaságtól mentes játéka maradéktalanul a művészi célkitűzés komolyságát szolgálja. Az efféle felháborodásnak nálunk mély történelmi és ideológiai gyökerei vannak. Gvadányi József (1725–1801) dühödten gúnyolta a nyugati, első sorban a francia módit, és mindazokat, akik a magyar nemesi öl-

tözék helyett ezt viselik. A XX. század első évtizedeiben nemzeti és keresztényi szempontból igen sokan ítélték erkölcsstelennek a Nyugat irodalmi divatját, és főként a párizsi „romlottságú” Ady Endrét. Rákosi Mátyás éveiben a csónadrág vagy a megkívántnál kurtaabb szoknya viselete népellenes bűncselekménynek számított. A kommunista prudéria mindenkor találkozott az egyházak helyeslésével. A meztelenség tilalma a tabuk erejével hatott, olyannyira, hogy a nyolcvanas évek elején a Vigszínházban az Albertinkát játszó színésznő tetőtől talpig vendéghajjal borítva kelt ki a koporsóból. Ez az előadás a nézőket kukucskáló voyeurökké fokozta le.

A meztelen jelenet okozta felháborodás a kaposvári önkormányzat kebelében olyan javaslatokat érelt, hogy korlátozni kellene a színház művészi szabadságát. Elhangzott az az óhaj, hogy az önkormányzat megfigyelőket küldhessen a főpróbára, akik szükség esetén meggátolhatnák a bemutatót. A cenzú-

rának ezt az igényét némely képviselők meg is indokolták: a színházat nagymértékben a város finanszírozza, és ezért a városnak kötelessége gondoskodni arról, hogy a színház a pénz erkölcsi és művészi szempontból támogatandó előadások megalkotására fordítsa.

Azért írok erről az incidensről, mert beszédesen illusztrálja, hogy milyen elevenen hatnak ma is a régi és a pártállami Magyarország beidegződései. Különösen az a szemlélet érdemel figyelmet, amely szerint a pénz birtokosa döntőbíróként érezheti magát a művészi mondandó és ízlés dilemmáiban. Minthogy a közpénzek kulturális célokra történő felhasználásában nagy szerepet játszanak az éppen időszerű politikai erőviszonyok, e szemlélet könnyen vezethet oda – mint ezt például a filmszakma pénzelésében vagy az állami kuratóriumok által adható folyóirat- és könyvtámogatások elosztásában láthatjuk –, hogy a politikai vonzalmak és ellenszenvék meghiúsítják

az értékorientált döntéseket. Máskor nem politikai, hanem erkölcsi és művészi kifogások merülnek fel. Ez történt a Gombrowicz-előadás esetében is. Nem állíthatja senki, hogy Gryllus Dorca meztelensége politikai szempontból helyteleníthető, némelyek ezért erkölcsi és művészi ellenérvekkel próbálkoztak. Csak hogy a pénzek fölötti rendelkezés nem finomítja feltétlenül a művészi ízlést és az erkölcsi ítézőképességet. Ahogy a művészi alkalmasságot sem ez fokozza fel. Akinek például alkati okból csak igen korlátozottan sikerülhet Széchenyi István megelevenítése, annak ezt a képességét politikai akarat és több millió forintos gázszi sem fejlesztheti ki.

A kaposvári önkormányzat vitája jól végződött, az *Operettet* nem követte bohózat. Mégis fel kell figyelni arra, hogy a cenzúrát követelők szempontjai mögött a Kádár-korszak kultúrpolitikai alapeszméje rejlik. Aki pénzt ad, az adhasson cenzúrát is: ez élteti és éltetheti még a támogatni, tűrni és tiltani hármas jelszavát. Nem árt, ha tudjuk: ezt a törekvést hosszabb távon, akárki kormányoz, csak erős autonómiájú művészi közösségek sokasága és a közéletben megizmosodó polgári öntudat hárríthatja el.